

MAKLÁR-NAGYRÉT II. Bronzkori temető és telep (előzetes jelentés)

MENGYÁN ÁKOS¹ – HRABÁK ZITA²

Magyar Régészet 12. évf. (2023) 2. szám, pp. 8–16. <https://doi.org/10.36245/mr.2023.2.1>

2021-ben és 2022-ben megelőző feltárást végeztünk Maklár–Nagyvér II. lelőhelyen. A feltárás során a halomsíros kultúra hamvasztásos rítusú temetőjének több mint 200 sírja és öt szintén bronzkori település-sobjektum került elő, amelyeket előzetesen Kr. e. 1500–1300 közé kelteztünk. A cikkben a feltárás során tett megfigyeléseinket és a feldolgozás első eredményeit ismertetjük.

Kulcsszavak: bronzkor, Kárpát-medence, halomsíros kultúra, temetőelemzés, hamvasztás

A LELŐHELY ÉS KÖRNYEZETE

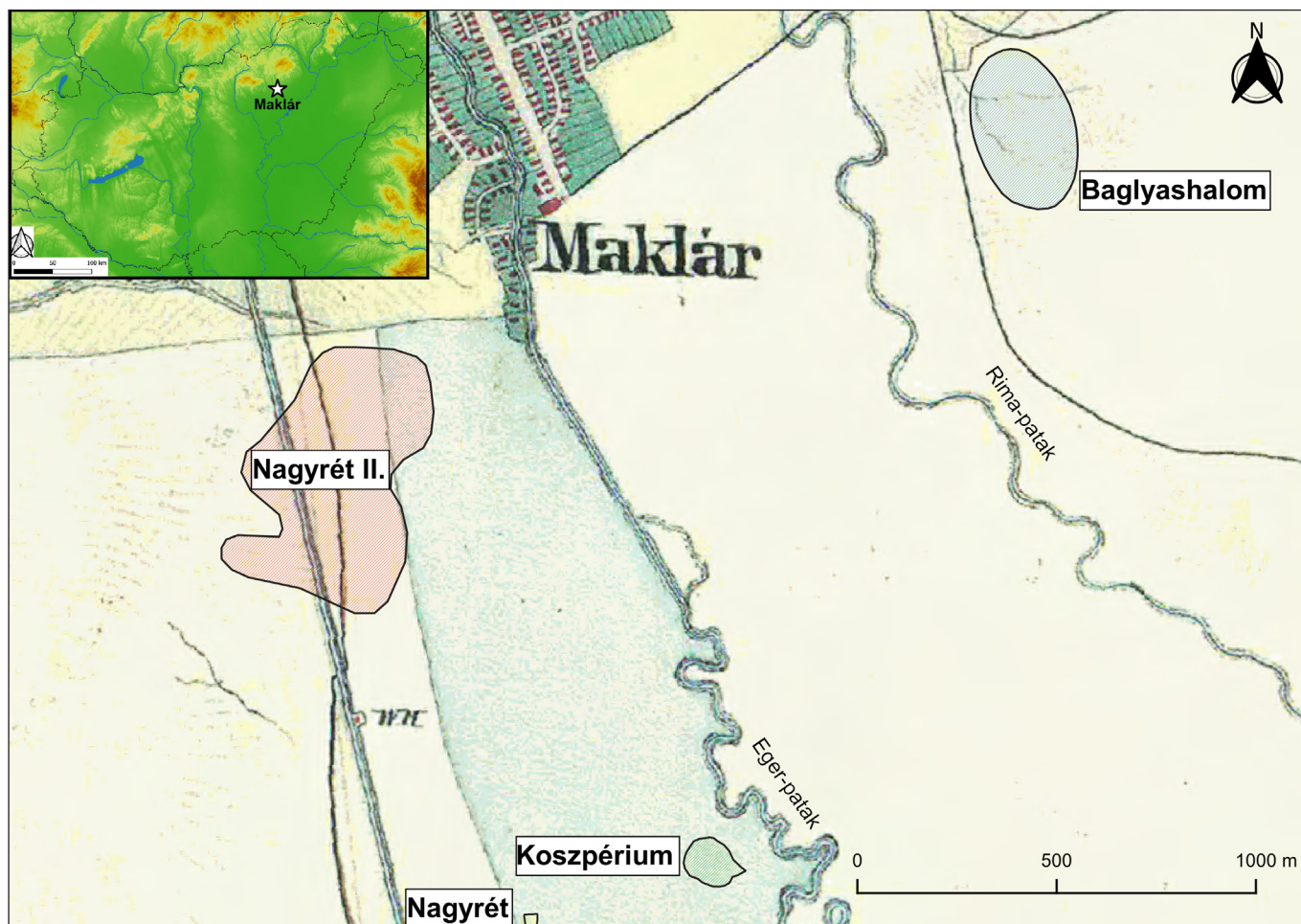
A vizsgált Maklár–Nagyvér II. lelőhely az Alföld északi peremén, a Bükk déli előterében helyezkedik el, Maklár településének déli határában, egy a Bükkből eredő Eger-patak jobb partján húzódó, észak-déli irányú, alacsony dombháton (1. kép). A Maklártól délre eső területeken ezen kívül másik három, a magyarországi kronológia szerinti középső bronzkorra (Kr. e. 2000–1500) és a késő bronzkor első szakaszára (Kr. e. 1500–1300) keltezhető lelőhelyet ismerünk. A lelőhelyek közül a legkorábbi a Maklár–Baglyashalom, amely a Rima-patak bal partján, egy kis dombon helyezkedik el. A lelőhely egy többrétegű tell település, mely a Hatvan- és a Füzesabony-kultúrák időszakában, Kr. e. 2000–1500 között volt lakott (KALICZ 1968, 133; KIENLIN, P. FISCHL & PUSZTAI 2018, 205–212; MENGYÁN 2019). A második lelőhely az Eger-patak jobb partján egy kis homokdombon húzódó Maklár–Kospérium. Itt több korszak temetkezéseit, többek között a bronzkori halomsíros kultúra kb. 130 síros, hamvasztásos rítusú temetőrészletét tárta fel Szabó János Győző 1960-ban és 1962-ben (SZABÓ 1963; KOVÁCS 2001). Végezetül pedig egy bronzkori település kis részletének feltárását végezte el Sz. Kállay Ágota Maklár–Kospérium temetőjétől kb. 300 m-re nyugatra, a Maklár–Nagyvér lelőhelyen, amelyet előzetesen a Piliny-kultúra idejére keltezett az előkerült kerámiatöredékek alapján (SZ. KÁLLAY 1984, 18–19).

MAKLÁR-NAGYRÉT II. LELŐHELY RÉGÉSZETI KUTATÁSA

A lelőhelyet 1981-ben Szabó János József azonosította (2. kép), aki terepbejárása során késő bronzkori cserepeket gyűjtött a lelőhely ma ismert kiterjedésének északi, legmagasabban fekvő részén (SZABÓ 1981). A lelőhely intenzív régészeti kutatása 2013-ban kezdődött meg egy gyártócsarnok kivitelezéséhez kapcsolódóan. A 2013 májusában és júniusában Reményi László, decemberben Reményi László és Farkas Csilla által végzett terepbejárások során sikerült a korábban pontszerűen nyilvántartott lelőhely kiterjedését pontosítani (REMÉNYI 2014). A terepbejárások során bronzkori kerámia mellett szarmata cserepeket gyűjtöttek. Az ekkor megállapított lelőhelykiterjedés máig érvényes, a lelőhelyen a későbbiekben folytatott vizsgálatok alátámasztották a kutatás eredményeit. A 2016 tavaszán a lelőhely déli részén, egy záportározó bővítéséhez kapcsolódóan, Halász Ágoston vezette régészeti szakfelügyelet során került sor az első késő bronzkori temetkezések azonosítására (HALÁSZ, HAVASY & HRABÁK 2016). 2019-ben előzetes régészeti dokumentáció készítéséhez kapcsolódóan geofizikai méréssel és Szakos Éva által vezetett próbafeltárással kutatták a lelőhelytől közvetlenül délnyugatra, a 251. út és a vasút között elhelyezkedő mintegy 21 ha kiterjedésű területet. A kutatás során egy ismeretlen korú árok részletét tárták fel, a terület régészeti érintettségét viszont

¹ Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Régészeti Intézet, Archeometria Labor; Miskolci Egyetem, Mikoviny Sámuel Földtudományi Doktori Iskola; e-mail: mengyanakos@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8946-7023>

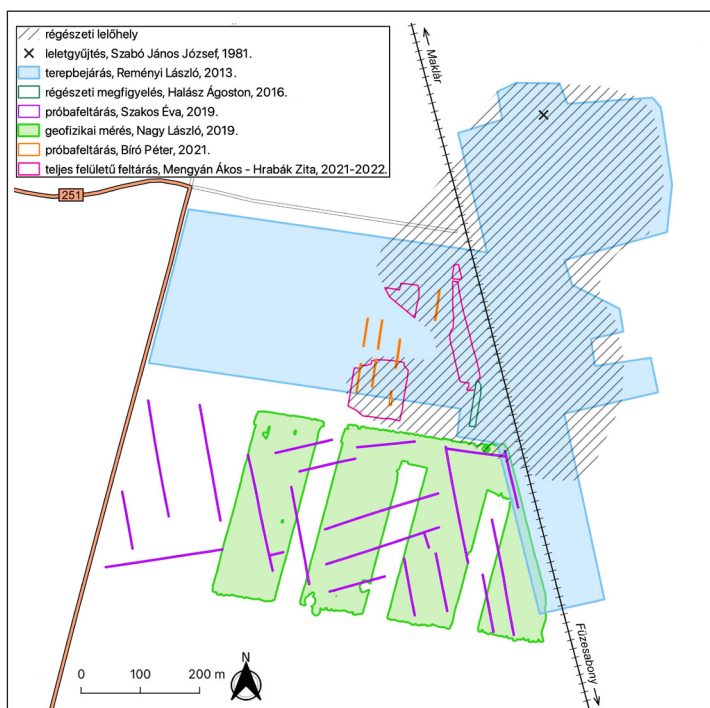
² Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Régészeti Intézet; Szegedi Tudományegyetem, Régészeti Tanszék; e-mail: hrabak.zita@gmail.com

1. kép. A Maklár déli részén ismert középső és késő bronzkori lelőhelyek a Magyar Királyság második katonai felmérésén (1819–1869). Piros: Maklár–Nagyrét II.; zöld: Maklár–Kospérium; kék: Maklár–Baglyashalom; sárga: Maklár–Nagyrét (térkép: Mengyán Ákos)

nem lehetett igazolni (SZAKOS 2019). A 2021. júniusában Bíró Péter által végzett próbafeltárás a jelen tanulmányban ismertett teljes felületen végzett megelőző feltárás közvetlen előzményét jelenti. A feltárás során a lelőhely délnyugati részén újabb késő bronzkori sírok kerültek elő, amelyeket az ásátásvezető a 2016-ban feltárt sírokkal egy temetőhöz tartozóként értékelt. Ezáltal valószínűsíthetővé vált, hogy a lelőhely délnyugati részén egy nagy kiterjedésű késő bronzkori temetővel lehet számolni, és a gyár-bővítéshez kapcsolódó építkezések előtt ezen a területen teljes felületű feltárást szükséges végezni (BÍRÓ 2021).

A megelőző feltárást Maklár–Nagyrét II. lelőhelyen a Várkapitányság Nonprofit Zrt, majd a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézete végezte. A feltárás az építkezés üteméhez igazodva több szakaszban, 2021. szeptember 6–október 7, december 6–13, majd

2. kép. Maklár–Nagyrét II. lelőhelyen végzett régészeti kutatások (térkép: Hrabák Zita)

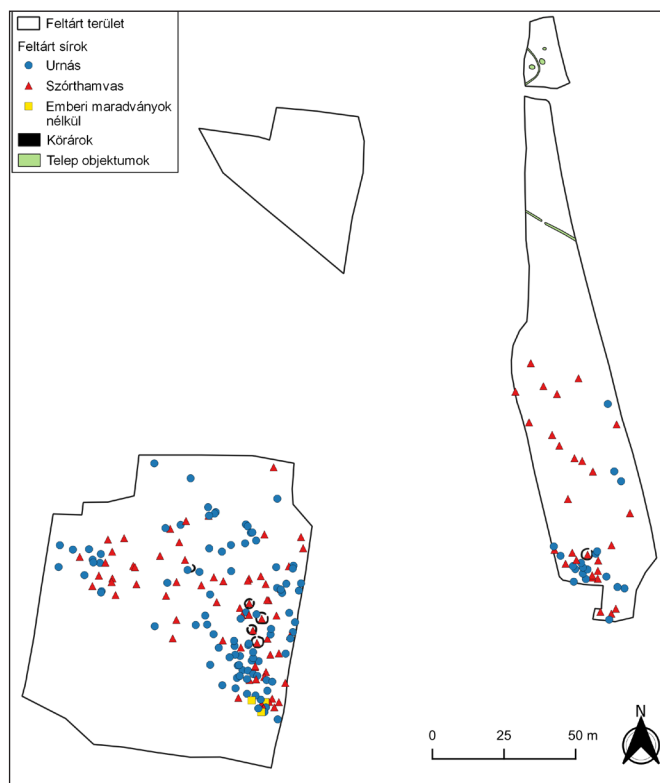
2023. március 2–30. között folyt. A négy felszínen, 1,43 ha összterületen végzett feltárás során egy nagy kiterjedésű, hamvasztásos rítusú bronzkori temetőrészlet és öt, szintén bronzkori települési objektum került napvilágra. A két nyugati feltárási terület közötti szakaszon és a teljes felületű feltárással érintett területektől délre régészeti megfigyelést végeztünk, ennek során régészeti objektum nem került elő.

A TEMETŐ

Temetkezéseket a feltárási terület déli, a lelőhely délnyugati részén tudtunk azonosítani. Összesen 210 sírt tártunk fel, amelyek közül 112 urnás, 95 szórthamvas rítusú volt, három temetkezésben pedig nem találtunk emberi maradványokat (3. kép). A temető északi, nyugati és déli határait sikerült azonosítanunk, míg keleti irányban tovább folytatódhat. A két nagyobb feltárási terület között egy intenzíven használt, egyelőre feltáratlan részével lehet számolni.

A sírok többsége a humuszrétegben került elő, sokszor mindössze 30–50 cm mélységben, a mezőgazdasági művelés által erősen bolygatott állapotban. Feltételezhető, hogy a magasan lévő urnasírok tállal fedett tetejének egy része a bronzkori járósínt felett volt, valószínűleg földdel borítva. A szórthamvas temetkezéseknél szintén feltételezhetjük, hogy azokat valamilyen módon jelölték, a legtöbb esetben ugyanis északnyugat-délkeleti irányú, rendezett sorokat alkotnak, és mindössze néhány sír volt szuperpozícióban, azok is csak a temető legsűrűbb, délnyugati részén. A temető belső rendje északnyugat-délkeleti irányú szerkezetet mutat, amit megerősít, hogy ahol sírgödröt tudtunk megfigyelni, ott annak tájolása is ehhez igazodott.

Az urnasírokban az urnaként szolgáló edényt szinte minden esetben tállal fedték le (4. kép), míg a szórthamvas sírok egy részénél valamilyen szerves anyagba – bőr vagy textil – csomagolva helyezhették a hamvakat a sírba, amire az emberi maradványok kompakt helyzete utalt. Néhány esetben a csomagolást bronztüvel rögzíthették, erre a hamvak és a tű helyzetéből lehetett következtetni (5. kép). Ezekon a tűkön égésnyomokat nem lehetett megfigyelni, szemben a hamvak közül előkerülő, másodlagos égés- és olva-

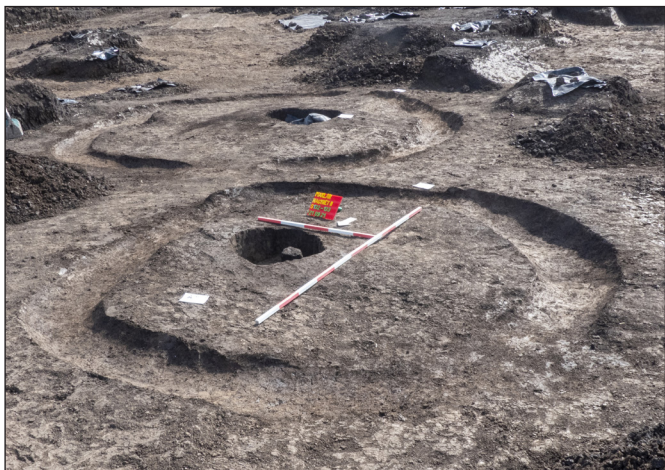
3. kép. Maklár–Nagyvér II. lelőhely térképe a 2021-ben és 2022-ben feltárt objektumokkal (térkép: Mengyán Ákos)

4. kép. A 84. számú urnasír; a bal oldali urnán jól láthatók a fedőtál darabjai (fotó: Hrabák Zita)

5. kép. A 126. számú szórthamvas temetkezés, a hamvak tetején bronztű (fotó: Mengyán Ákos)

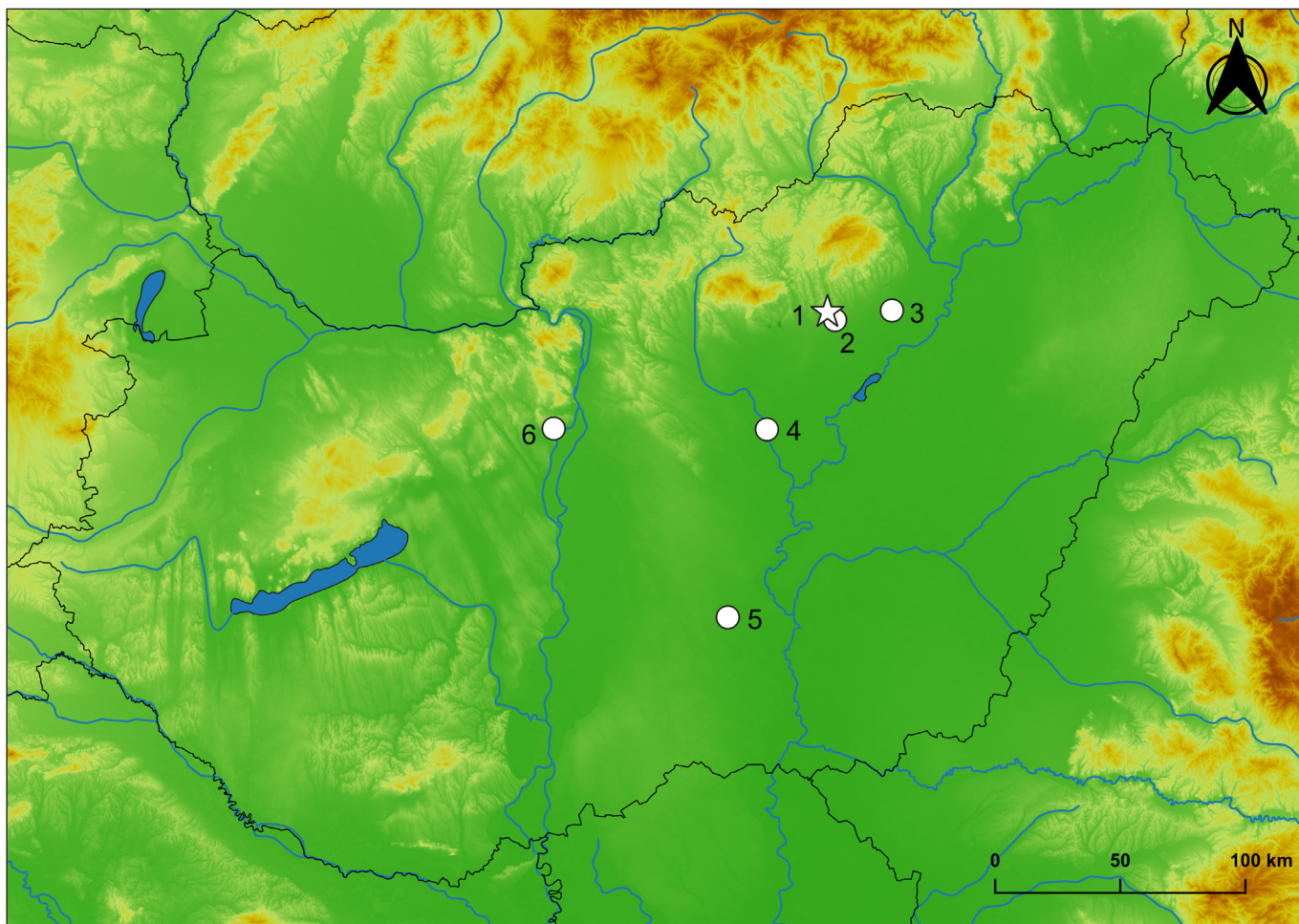

6. kép. Kőrárkos temetkezések Maklár–Nagyvér II. lelőhelyről
(fotó: Hrabák Zita)

dásnyomokat mutató tükkel, amelyek valószínűleg a máglyára kerültek a ruházat és/vagy halotti lepel részeként. Hasonló megfigyeléseket tettek Jobbágyi–Hosszú-dűlő lelőhelyének feltárása során is (FÜLÖP & VÁCZI 2015, 413–414).

A temetőben öt sírt körárok övezett, amelyek kb. 3–3,5 m átmérőjűek és 30–40 cm szélesek voltak (6. kép). Ezek közül négy egymáshoz közel a nyugati, egy pedig a keleti feltárási területen került elő. A körárkos sírokhoz szigorú rítus társult, ugyanis mindig csak egy temetkezés volt az árkon belül, ezek minden esetben szórthamvas rítusúak voltak, északnyugat-délkeleti tájolású sírgödörben. Mind az öt árok rendelkezett „bejárattal”, amelyek közül három északkelet, egy-egy pedig észak és északnyugat felé nézett. A körárkos temetkezések Közép-

Európában a Kr. e. 2. évezred közepén kezdenek megszorodni (TOČIK 1964; BÁTORA 2012; GODIŠ & HARUŠTIAK 2020, Fig. 7). A halomsíros kultúra idején Közép-Európából és a Kárpát-medence északi, nyugati és keleti részeiről is ismerünk hasonló sírokat, amelyek nagy része az időszak korai szakaszára, a Rei Bz A3–B időszakra keltezhető (CSÁNYI 1980, 163–164). A korai datálást a Maklár–Nagyvér II. sírjai eseté-

7. kép. A Magyarország területén feltárt, Kr. e. 1500 körülről származó körárkos temetkezések lelőhelyei. 1. Maklár–Nagyvér II.; 2. Maklár–Kospérrium; 3. Mezőnagymihály–Nagyecsér-Észak; 4. Jánoshida–Berek; 5. Kiskunfélegyháza–Pákapuszta; 6. Budapest–Nagytétény-Érdliget (térkép: Mengyán Ákos)

8. kép. A 49. számú urnasír az urna bal oldalán látható égett betöltéssel (fotó: Hrabák Zita)

9. kép. A 98. számú sírból származó nyéllyukas kőbalta (fotó: Mengyán Ákos)

10. kép. A 81. számú szórthamvas temetkezés, a hamvak mellett edénymellékletek (fotó: Mengyán Ákos)

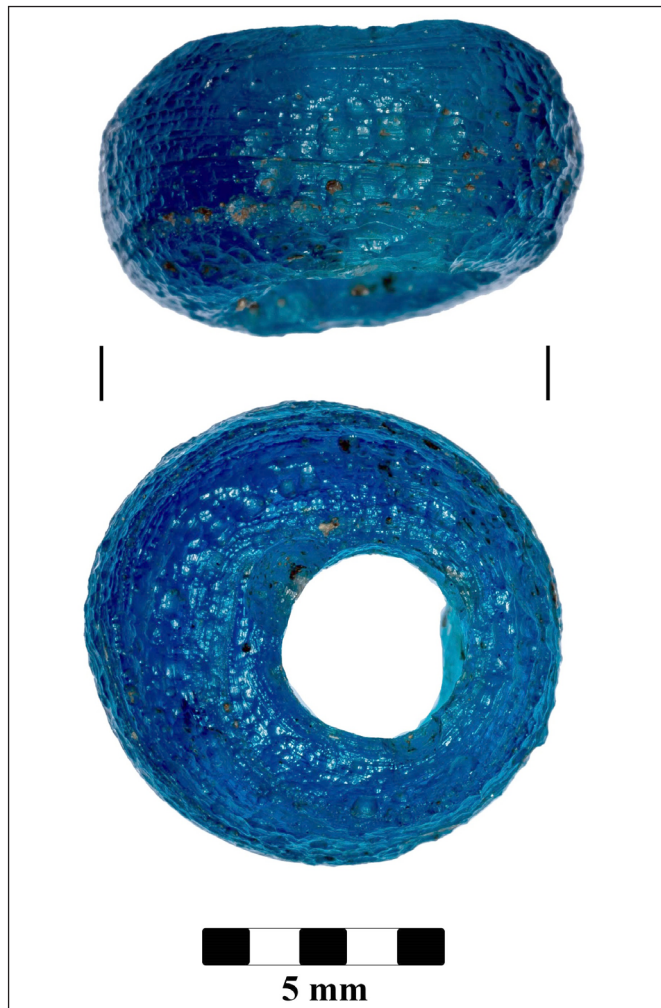
ben is elképzelhetőnek tartjuk. A mai Magyarország területéről Maklár–Kospérrium (SZABÓ 1963), Mezőnagymihály–Nagyecsér-Észak (P. FISCHL & HAJDU 2016), Jánoshida–Berek (CSÁNYI 1980; 2016), Kiskunfélegyháza–Pákapuszt (SOMOGYVÁRI 1992) és Budapest–Nagytétény-Érdliget (SZILAS 2017) lelőhelyekről ismerjük előfordulásukat (7. kép). A körárkokhoz kapcsolódó sírok általában csontvázás rítusúak, ugyanakkor a két maklári temetőben mindkét esetben szigorúan csak hamvasztásos sírok kerültek a körárkon belülre (SZABÓ 1963). Sokszor csak egy központi sírt övez árok, de több lelőhelyen előfordul, hogy további temetkezések is kerülnek ide, ami közösségenként eltérő temetkezési szokásokra utalhat. Feltételezések szerint a körárkon belül földből emelt 1–1,5 m magas halom állhatott, ami azonban napjainkra elpusztult az erózió és a földművelés következtében. Bizonyíthatóan halmos és körárokkaal övezett temetkezések Neusiedl am See–Hutweide lelőhelyről, Ausztriából ismertek (KAUS 1994).

Megközelítőleg 10 sírban néhány cm vastag égett réteget azonosítottunk, amely a sírgödör alján, az edények körül vagy az urnát fedve jelentkezett (8. kép). Véleményünk szerint ez a máglya maradványaként értelmezhető, amelyet ezekben az esetekben az emberi maradványoktól függetlenül gyűjtöttek össze és helyeztek sírba.

Két esetben kb. 30–50 cm nagyságú lapos kövekből álló kőpakolásokat dokumentáltunk (9. kép). Kőpakolás vagy kövek használata a temetkezési rítusban gyakran fordul elő a halomsíros kultúra temetőiben

11. kép. A bronztőr/kard néhány darabja a hamvak alatt
(fotó: Hrabák Zita)

12. kép. A 91. számú temetkezés egyik üvegyöngye
(fotó: György László)

(FÜLÖP & VÁCZI 2015). Maklár–Nagyvér II. lelőhelyen a kőpakolások alatt nem jelentkezett sír, csak néhány kerámiatöredék. Ennek oka lehet, hogy teljesen szétszántott, elpusztult sírokról van szó, de jelenleg az sem zárható ki, hogy a kövek nem a temető használata során kerültek a területre, nem ahhoz tartoznak.

A leggyakoribb mellékletek kerámiaedények voltak; elsősorban bögréket, tálakat és fazekakat helyeztek a sírokba az urnás és a szórthamvas sírok esetében egyaránt (10. kép). A temetőben használt edények

13. kép. Kőrakás maradványa Maklár–Nagyvér II. lelőhelyen
(fotó: Hrabák Zita)

14. kép. A 82. számú szórthamvas temetkezés, a hamvak között három, kúp alakú kerámiatárgy (fotó: Hrabák Zita)

a halomsíros kultúra észak-alföldi csoportjának stílusát tükrözik (KOVÁCS 1966). A kerámia mellett a leggyakoribb leletek a bronztárgyak voltak, amelyek nagy része a hamvak közül került elő másodlagos égésnyomokkal. Egy esetben a hamvak mellé egy rövid bronzkardot helyeztek, amelyet azonban valószínűleg szándékosan több darabra törtek, mielőtt a máglyára került (11. kép). A leggyakrabban előkerülő bronzékszerek főleg korong- és szögfejű tűk, karkötők, patkó alakú csüngők, spirálcsovok és gyűrűk voltak.

A nyugati feltárási területen összesen 11 sírból 34 üvegyöngy is előkerült. Ezek 5–9 mm nagyságúak, középen lyukasak, átlátszó kék és türkizkék színűek (12. kép). A gyöngyök minden bizonnyal előkelő nők nyakláncainak részei lehettek csakúgy, mint az Európa más részein feltárt, temetkezésekből előkerülő darabok többsége ebben a korszakban (VAREBERG, KAUL & GRAUTZE 2020, 6).

Kömmellékleteket is feltártunk több sírban, például egy nyéllyukas kőbaltát (13. kép); emellett három sírból pattintott kőeszközök, többek között egy nyílhegy is előkerült, egy másik sírból pedig egy kavicsból készült orsógomb is.

A különlegesebb leletek között említhetjük meg a három, agyagból készült, kúp alakú, hossztengegyük mentén átfúrt tárgyat, melyek egy feltételezhetően gyermek hamvai közül került elő (14. kép). Ezek valószínűleg csüngők vagy gyerekjátékok lehettek.

15. kép. A Maklár–Nagyrét II. lelőhelyen feltárt települési objektumok (fotó: Mengyán Ákos)

A TELEPÜLÉS

Az öt településobjektum – két árok és három gödör – a keleti feltárási terület északi részén jelentkezett, 50 m-re északra a legközelebbi sírtól (15. kép). A gödrökből gazdag kerámia- és állatcsont-anyag látott napvilágot; főleg nagyméretű edények és tálak töredékei, de több kisebb bögre darabjai is előkerültek. A sírokhoz legközelebbi árok határozottan követte a temető északnyugat-délkeleti irányát, ami az egyidejűségükre és az árok egyfajta területelválasztó szerepére utalhat. A gödrökből előkerült kerámiaanyag egy része már a Piliny-kultúra stílusjegyeit viseli magán, emiatt további vizsgálatok szükségesek a temető és a feltárt települési objektumok közötti kapcsolat megállapításához.

ZÁRÓGONDOLATOK

Jelenlegi megfigyeléseink szerint a bemutatott temetőrészlet a halomsíros kultúra észak-alföldi csoportjának időszakára keltezhető, a Kr. e. 1500–1300 közötti időszakra, a Rei Bz B–C fázisokra. A temető részletesebb belső kronológiáját a teljes anyag feldolgozása után lehet majd kidolgozni. A települési objektumokból előkerült kerámiaanyag eddigi vizsgálata alapján a telep legalább részben egyidős lehet a temetővel, azonban további vizsgálatok szükségesek az időrendi kapcsolat tisztázásához. A következőkben fontosnak tartjuk azt is megvizsgálni, hogy a közeli, légvonalban mindössze kb. 1,5 km-re található és egykorú Maklár–Koszpérium temetőjével milyen kapcsolatban áll az itt bemutatott temetőrészlet.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Hálásak vagyunk a munka során nyújtott értékes segítségéért Bíró Péter, György László, Havasyné Selmeczi Enikő, Kiss László Levente, Lukács Nikolett, Makó János, Nagy Nándor, Pomázi-Horváth Viktória, Reményi László, Rózsa Zoltán, Sörös Zsófia, Szigeti Judit, Tóth Balázs és Takács Richárd kollégáink-

nak. Továbbá köszönjük önkénteseink, Murányi Rita, Gyürky Attila és Osztrólcuzki Pál kitartó és értékes munkáját.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bátora, J. (2012). Bestattungen unter Hügeln im Gebiet der mittleren Donau seit dem Ende des Äneolithikums bis zum Beginn der mittleren Bronzezeit. In Bátora, J. & Furmánek, V. (eds.), *Ancestral Landscape. Burial mounds in the Copper and Bronze Ages (Central and Eastern Europe – Balkans – Adriatic – Aegean, 4th-2nd millennium B.C.) Proceedings of the International Conference held in Udine, May 15th-18th 2008*. Lyon: Maison de l'Orient et de la Méditerranée Jean Pouilloux, 87–96.
- Bíró, P. (2021). *Előzetes régészeti dokumentáció. Maklár, logisztikai bővítés*. Budapest: Várkapitányság Zrt.
- Csányi, M. (1980). Árokkal körülvett sírok a halomsíros kultúra jánoshidai temetőjében. *Archaeologiai Értesítő* 107, 153–165.
- Csányi, M. (2016). Amiről a sírleletek szólnak. A társadalmi rétegződés jelei a jánoshidai késő bronzkori temetőben. *Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 25, 109–119.
- Fülöp, K. & Váczi, G. (2015). Preliminary report on the excavation of a new Late Bronze Age cemetery from Jobbágyi (North Hungary). *Dissertationes Archaeologicae* 3(2), 413–421. <https://doi.org/10.17204/dissarch.2014.413>
- Godiš, J. & Haruštiak, J. (2020). Pohrebisko mohylovej kultúry v Šamoríne, časti Šámot (Burial ground of the Tumulus Culture in Šamorín-Šámot). *Zborník Slovenského Národného Múzea CXIV. Archeológia* 30, 119–161.
- Halász, Á., Havasy, O. & Hrabák, Z. (2016). *Jelentés régészeti megfigyelésről, Maklár, 070/36. hrsz. ingatlanon épülő kormányomű gyártó üzem II. ütem csapadékvíz elvezetése, 2016. március 29 – május 3*. Eger: Dobó István Vármúzeum.
- Kalicz, N. (1968). *Die Frühbronzezeit in Nordostungarn. Abriss der Geschichte des 19.–16. Jahrhunderts v. u. Z.* *Archaeologia Hungarica* 45. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kaus, M. (1994). Ein mittelbronzezeitliches Hügelgrab mit Čaka-Nachbestattungen von Neusiedl-Hutweide, Burgenland. *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 123/124, 89–104.
- Kienlin, T. L., P. Fischl, K. & Pusztai, T. (2018). Maklár–Baglyashalom. In Kienlin, T. L., P. Fischl, K. & Pusztai, T. (eds.), *Borsod Region Bronze Age Settlement (BORBAS). Catalogue of the Early to Middle Bronze Age Tell Sites Covered by Magnetometry and Surface Survey*. Bonn: Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, 205–212.
- Kovács, T. (1975). *Tumulus Culture Cemeteries of Tiszafüred*. Régészeti Füzetek 2/17. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum.
- Kovács, T. (2001). Neue Angaben und Beobachtungen zur Untersuchung der Gesellschaftsstruktur der Hügelgräberkultur im Karpatenbecken. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 51, 97–109.

Mengyán Ákos – Hrabák Zita • Maklár–Nagyvér II. Bronzkori temető és telep (előzetes jelentés)

Mengyán, Á. (2019). Middle Bronze Age Finds from the Southern Foothills of the Bükk Mountains (North-eastern Hungary). Case Studies of Maklár-Baglyashalom, Novaj-Földvár and Szihalom-Árpád vár. In P. Fischl, K. & Kienlin, T. L. (eds.), *Beyond Divides – The Otomani-Füzesabony Phenomenon*. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 345. Bonn: Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, 277–294.

P. Fischl, K. & Hajdu, T. (2016). Mezőnagymihály – Nagyecser-Észak lelőhely bronzkori temetkezései. *Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 25, 141–160.

Reményi, L. (2014). *Előzetes régészeti dokumentáció. Gyártó-iroda- és kiszolgáló épületek és infrastruktúra építése, létesítése gépjármű kormánymű rendszerek gyártására (Maklár). I. vizsgálati fázis*. Budapest: MNM NÖK.

Somogyvári, Á. (1992). Bronzkori és Árpád-kori temetkezések Kiskunfélegyháza-Pákán. In Sztrinkó, I. (ed.) *Múzeumi kutatások Bács-Kiskun megyében 1990*. Kecskemét, 13–26.

Sz. Kállay, Á. (1984). Maklár-Nagyvér. In Czeglédy Ilona (ed.), *Az 1983. év régészeti kutatásai*. Régészeti Füzetek I/37. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 18–19.

Szabó, J. (1963). Maklár-Kospérium (Heves m., egri j.). In Sz. Burger, A. (ed.), *Az 1962. év régészeti kutatásai*. Régészeti Füzetek 15. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum –Történelmi Múzeum, 23.

Szabó, J. J. (1981). *Jelentés az Eger, ill. Eger környéki települések határában végzett terepbejárásokról*. Eger: Dobó István Vármúzeum.

Szagos, É. (2019). *Előzetes régészeti dokumentáció. Maklár, Robert Bosch Automotive Steering Kft. (3397 Maklár, Havasi László utca 2.), gyártócsarnok, logisztikai épület építése a Maklár 070/39 hrsz.-ú ingatlanon*. Budapest: Várkapitányság Nzrt.

Szilas, G. (2017). The Cemetery of the Late Bronze Age Tumulus Culture at Budapest-Nagytétény-Érdliget. In Kulcsár, G., V. Szabó, G., Kiss, V. & Váczi, G. (eds.), *State of the Hungarian Bronze Age Research: proceedings of the conference held between 17th and 18th of December 2014*. *Ősrégészeti tanulmányok* 2. Budapest, 213–250.

Točik, A. (1964). *Die Gräberfelder der Karpatenländischen Hügelgräberkultur*. *Fontes Archaeologici Pragenses* 7. Pragae: Museum Nationale.

Varberg, J., Kaul, F. & Grautze, B. (2020). Bronze Age glass and amber. Evidence for Bronze Age long distance exchange. *Adoranten* 2019, 5–29.